

A magyar községi hitelügy jelene és jövője.

Írta: LAKY DEZSŐ.

Magyarország népességének 80.1%-a községi lakos; a részesülés aránya ugyan egyre jobban csökken, de még mindig túlnyomó a többség, melyet örökölt hivatása, foglalkozásának szeretete vagy a kényszerítő szükség a faluhoz köt. A község a közigazgatás egysége és a vármegyei élet mozgatója, különösen a hazai viszonyok mellett pedig a községi szervezet egészsége az államtest fejlődését is jelenti. Érdekes azonban megfigyelni, hogy községeinkben, hol a közügyekben való részvételre sokkal nagyobb tér nyílik s az önkormányzat ügyes-bajos dolgait a polgárok összessége inkább tarthatja szemmel, mint az állami életben, a község haladása ellen gyakran milyen ellenszenv nyilatkozik meg. Mintha még mindig élne sok községünkben az 1848. előtti idők jobbagyszelleme s a földesúri hatóságtól való függés akadályozná a természetes fejlődés útját, egyes vidékeken nem tud kiveszni a községi bölcsekből a maradiság vágya s halomra dönti a törekvő elemek minden fáradozását.

A községi élet problémáinak megfejtésénél általában nagyot késett a magyar közigazgatás vonata s még városi politikánk is csak a legújabb időkben kezd abból a sűrű ködből kibontakozni, melybe az elmúlt évtizedek mulasztása burkolta. A városok ébredését is azonban nem valami céltudatos, felülről egyengetett, komoly actio idézte elő, hanem a magyar városok a maguk gyenge erejére támaszkodva voltak kénytelenek s kénytelenek ma is küzdelmes harczukat megvívni a mindent elborító közöny s a minden szép tervet megőrlő pénztelenség ellen. Ha azonban a városok lakossága végre

már tudatára is ébredt annak, hogy a lakosság testi és szellemi életigényeinek lehető tökéletes kielégítése nem történhetik áldozatok nélkül s bárha lassan, a városok falai között megkezdődött a fokozott culturmunka, községeink, – közel 13.000 közigazgatási alapegység, – még mindig a magyar közélet hamupipókéi s a községháza hivatalos helyiségeibe csak szórványosan szivárog be a rövidlátó, napról-napra való élés helyett az okos gazdálkodás s a község tulajdonképpeni feladataival tisztába jött intézés szelleme.

A magyar községi élet szervezetével legutóbb 1886-ban foglalkozott a törvényhozás, azóta parlagon hevert ez a kérdés, mintha azok az elvek, melyeket az u. n. községi törvény megállapított, még mindig kifogástalanok s a belőlük folyó kötelezettségek ma is helytállóak lennének. A francia községekről mondják, hogy azokat az *administrationális tutela* öli meg, mely a községi igazgatás legkisebb zugába is behatol; a hatósági gyámkodás nálunk is megvan, ám a gyámkodás csak passiv s a törvény betűjéhez simul, de hol marad a község szükségleteiről és hiteligényeiről való activ gondoskodás, amit oly régóta élvez már a francia község? Községi törvényünk egyelőre nyugodtan közeledik a harminczéves jubileum felé s reformja egyre húzódik, pedig egy erélyes érvágás nélkül aligha várhatjuk, hogy azt a tespedést, mely községi életünket széltében-hosszában jellemzi, eleven vérkeringés, pezsgő élet váltsa fel. A községi reformnak is legkiemelkedőbb része a községi háztartás reformja, melynek főképp három oldalról kell megnyilatkozni. Rendezni kell a községi *bevételeket*, másodsorban kiterjeszteni a község *kötelező kiadásait* s különösen a nagyközségeknél a község facultativ (utczaberendezési, világítási, vágóhídi stb.) kiadásai közül minél többet a kötelezők közé utalni, harmadsorban pedig, mivel a községi bevételek szabályozása is csak arra nyújthat módot, hogy az évente felmerülő kiadásokat a község zökkenés nélkül teljesítse, a községi *hitel szervezésével* kell a községnek segítségére sietni, hogy a modernebb községi élet kiépítéséhez szükséges beruházási programot is megvalósíthassa. A magyar községekbe annyira benevelődött a kisszerűség s az ósdi traditiókhöz való ragaszkodás, hogy nem várhatunk arra, míg azok maguk próbálkoznak kivetkőzni a régi gúnyákból, de nem-

zeti szempontból is szinte beláthatatlan horderejű következményekkel járna, ha nemzetiségi vidékeken az állam figyelme elsősorban olyan községekre vagy vidékekre terjedne ki, melyek a magyar állameszmének képviselői.

A községi háztartás reformjának alkatrészei közül magam részéről a legfontosabbnak a hitel kérdésének megoldását tartom. Még a legrendezettebb háztartási viszonyok mellett is előfordulhat, hogy a község nem tudja az összes felmerült kiadásokat a szabályszerű bevételi források keretében kielégíteni. Ha a hiány csak időleges, a pótható emelése vagy valami különleges kivétel segíthet, – ami azután a szükséglet elmúltával maga is megszűnik, – ha azonban a hiány valami rend kívüli, valami olyan nagy, hogy azt sem a község közgazgatási, sem pedig az amúgy is mindig kisebb jelentőséggel bíró magángazdasági (földgazdászati) jövedelmeiből nem lehet fedezni, a községnek két útja áll nyitva a fedezetre: vagy a községi vagyon elidegenítése vagy pedig a hitel igénybevétele. A községi vagyon árubabocsátása azonban – és pedig akár az ingatlanok eladásra kínálása, – akár a községi tőkéknek a gyümölcscsőző elhelyezéséből való visszavonása vagy az értékpapírok piacra dobása – csak mint elszigetelt jelenség biztathat sikerrel. Ha valamennyi község egy időpontban akarna ilyen úton-módon pénzhez jutni, az áraknak olyan csökkenése következne be, mely tönkretenné a község számításait, válságba sodródna egy csomó vidéki pénzügy és az érték-tőzsdét sem hagyná rázkódtatás nélkül a nagy papíreladás hulláma. Legnagyobb veszélye pedig a község ilyen pénzszerzésének hogy a község vagyona csökkentésével a maga bonitását is fenyegeti. A község hitelképességének egyik fő alkateleme vagyoni viszonyainak consolidáltsága s ha a község maga alól rántja ki ezt az alapot, a most felmerült szükségletet ugyan ki tudja elégíteni, de teljesen támasz nélkül áll a következőkkel szemben. A községi politikának tehát, mely még a napóleoni háborúk után legfőbb elvének tartotta a fizetési kötelezettségnek – a község anyagi erőinek rombadőlése árán is – azonnal eleget tenni, hovatovább az lett a vezető eszméje, hogy a községi vagyonhoz csak kivételképpen szabad nyúlni s a jelen szükségletnek leküzdésére – adósság vállalásával – a jövő nemzedékek teljesítőképességét is igénybe lehet venni.

A községi hitel a magyar közigazgatásnak mindmáig mostohagyermekje volt. Az 1886: XXII. t. ez. óta, mely a községi kölcsönügyletekről úgy intézkedik, hogy azok jóváhagyás végett a törvényhatósági közgyűlés elé terjesztendők, mindössze az 1897: XXXII. t.-cz. s legújabbban három városunknak kötvénykibocsátási joggal való felruházása jelentenek egy-egy fokot a községi hitelügy lépcsőjén. Sőt a 97-iki törvény sem gyakorolta igazán azt a hatást a községi kötelezvények hitelképességének emelése körül, amelyet tőle vártak, mert a törvény elkövette a szakirodalom által is élesen elítélt azt a hibát, hogy a községi kötvények minősítésénél nem adta meg azoknak a zálogleveleknek már régebben élvezett privilégiumát, mely szerint ezek a gyámoltak és gondnokoltak pénzeinek elhelyezésére is használhatók s így azokat egy fontos árnyalattal a záloglevelek mögé szorította. A városoknak önálló kötvénykibocsátási joggal való fölruházása is elkésett intézkedés; nagy vita folyik erről a külföldi metropolisokban, de úgy látszik, hogy ezt a fokot a fejlődés már hovatovább meghaladta s azok a nehézségek, melyek az egyenes kötvénykibocsátási jog gyakorlásától elválaszthatlanok, a német városok példája után a hazai városainkat is arra tömörítik, hogy a községi hitel kielégítésének valami *sui generis*, centralistikus formáját keressék.

A magyar városokat a szükség vezette rá erre a kívánalomra s a tapasztalat, hogy a kartellbe egyesült nagy bankok kiuzsorázási kísérleteivel szemben szinte védtelenül állanak. Amíg azonban a városok körében csakugyan sok szó esik a városi hitel új alapokra való fektetéséről, a községek körül egyelőre még mély csend uralkodik, melyet csak fokoz az a nagy depressio, mely a magyar pénzpiacot a közelmúltban megülte s melynek folytán a pénzvilág vezető intézetei is mereven elzárkóznak a községi hitelnyújtás elől s ha ritkán meg is nyílnak a bankok pénztárai, fundált adósság helyett nehéz kamatozású függő kölcsönök állanak csak a községek rendelkezésére, ideig-óráig háritva csupán el a bajt, hogy a kölcsön fölmondásával még a kamatok terhe is tetézzék a nehezen palástolható hiányt. A szorosan vett községi hitel, a nagy- és kisközségek hitele, is megérett tehát már arra, hogy komolyan foglalkozzunk vele, nem egyedül azért, mert a kér-

désnek eddig állandó mellőzésben volt része, hanem azért is, mert a jelen idők roppant hitelmegszorítása intő például szolgálhat arra, hogy hasonló szűkkeblűség akkor, mikor az egész ország községei ráléptek már az intenzívebb községi politika útjára, a községi szervezetre nézve végzetes lehet. A magyar községi hitel határai nagyon zártak, még túlsúlyban vannak a közvetlen hasznot nem hajtó befektetések, de hogy a községi hitelt akkor, mikor productiv beruházások költségei végett fordul a pénzpiacchoz, visszautasítás ne érje, már jóelőre kellene kautelákról gondoskodni.

A kérdés tanulmányozásához éppen most jó alkalom is kínálkozik. Csak nemrégiben jelent meg a statisztikai hivatalunk kiadásában a községek 1908. évi háztartására vonatkozó nagy munka, a községi háztartás igazgatásának évtizedek óta nehezen nélkülözött katasztere.¹⁾ Franciaországban és Angliában, hol már régtől fogva rendszeres statisztikai feljegyzések kísérik figyelemmel a községi háztartás munkáját s az adósságok terhe is azonnal a kormány tudomására jut, persze még könnyebb a községi hitelügy bajainak feltárása, nálunk azonban örülnünk kell, hogy végre egyáltalában módunkban van ezzel a kérdéssel hiteles adatok alapján foglalkozni.

Legpregnansabban jellemezhetjük a magyar községi hitelügy elmaradottságát és szervezetlenségét, ha rámutatunk arra, hogy az 1881-től 1909-ig terjedő három évtized leforgása alatt, mely az egész magyar közgazdasági életnek aranykorszaka volt, a községek adósságának álladéka 736.2%-kal nőtt meg. Ez a fejlődés, szemben a vagyontárgyak értékének 246.4%-os szaporodásával, roppant nagyinak látszik, de teljesen összezsugorodik, ha a községeknek az 1909. év végén még fennálló s mindössze 127 millió korona tartozására tekintünk. Egy-egy községünkre átlagosan tehát csak körülbelül 10.000 koronányi adósságteher nehezedik, mely adott viszonyok között ugyan szintén súlyos lehet, de a községeket sehogyan sem juttatja oly viszonyok közé, hogy a község culturfeladatai, egészségügyi berendezései stb. iránt is érzéket tanúsíthasson. Hiszen igaz, hogy a magyar községi élet csak

¹⁾ Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat; 39. kötet. A kiadvány nagyterjedelmű szöveges jelentését dr. BUDAY LÁSZLÓ min. o. tanácsos írta meg komoly tudományos kritikával.

kevés gazdag vagyónú községet mondhat magáénak, már pedig a vagyoni biztosíték a községi lakosság száma és adózóképességének fejlődése mellett egy igen fontos feltétele a kölcsönügyletnek, mégis ez a, még hazai fogalmak szerint is, csekély összeg az alkotásnak csak nagyon gyér útjait tette lehetővé s különösen a kisközségek gazdálkodási evolúciójára vet rossz világot, lévén kisközségeink összes adóssága 1908. végén, a kölcsöntartozásokat és kifizetetlen tartozásokat is egybefoglalva is, mindössze 27 és félmillió korona. Ha a községi hitelnek ez a ritka s akkor is gyenge súlylyal bíró megjelenése abból vezetődne le, hogy a községeket vagyontárgyaik hasznos gyümölcsötetése vagy a közigazgatási bevételek mérsékelt igénybevétele segíti a közfeladatoknak olyan teljesítésére, mely hitelműveletek nélkül elegendő eredményt mutat fel, úgy talán mint a magyar községi háztartás diadaláról beszélhetnénk akkor, midőn a községi kölcsön szörványos előfordulását állapítjuk meg, de mikor a községek túlnyomó részében a legelemibb belrendőri teendők: a közvilágítás ellátása, legalább a főutak rendbehozása, nem is szólván az úttestek takarításáról stb., csak pium desiderium-számba megy s emellett a községi pótagó, nem szólva a szélsőséges kulcsokról, országos átlagban is csaknem eléri az állami adóalap felét, önkéntelenül előtérbe tódul az óhaj, hogy községeinket kiemeljük ebből a szégyenletesen alacsony színvonalból s a hitelforrást előttük megnyitva, egyrészt olyan gazdasági vállalatokhoz nyújtsunk nekik tókét, melyek a községi tisztviselői karban feltalálható szakértelem mellett is jövedelmezőek lehetnek s ha így a községi bevételeknek egy új fejezetét alapoztuk meg, *másfelől akár kényszereszközökkel is szorítsuk rá a községeket arra, hogy a kevésbbé hasznot hajtó oly létesítmények dolgát se hagyják árván, melyek a községhez tartozó lakosok anyagi és szellemi gyarapodását s így közvetve a község gyarapodását is mozdíthatják elő.*

Egyébiránt a községek hitelszegénysége még inkább ki-domborodik, ha a háztartási statisztika tanulságait valamivel közelebb vesszük szemügyre. Kitúnik akkor, hogy több mint négyezer községünk büszkélkedhetik azzal, hogy 1908. végén egy fillérnyi adóssága sem volt, másik 3.500-nak az adóssága az ezer koronát nem érte el, olyan község, melynek hitelképessége

tízezer koronáig terjedt, kerek háromezer fordult elő, olyan pedig, melynek adóssági terhe ezt a határt is túllépte, csak 1.542 akadt, az összes községek 12.4 százaléka. Azokat a községeket, melyek nem tartoznak ebbe a csekély minoritásba, javarészből a hátramaradt, vérszegény települések közé sorozhatjuk, melyeket még nem csapott meg az előretörésvé gondolata, *mert még a jómódú községeknek is leggyorsabban a hitel támogatása nyújtotta azt a segédeszközt*, mely a nagyobb községi célok elérésére irányult. Hogy ebből a hitelszegénységből mennyi irándó a községi képviselőtestület rovására s mennyi a gazdasági conjuncturákéra, azt nehéz volna eldönteni, de bizonyos az, hogy éppen ma, még ha akarna is, csak nagy ügygyel-bajjal juthatna a község kölcsönpénzhez; a nagy bankok azért nem adván neki pénzt, mert egyéb közigazdasági feladatok financiózására van lekötve anyagi erejük, a kisebb vidéki hitelintézetek erejét pedig gyakran meghaladná a községi hitelszükséglet mérve. A helyzet ma tulajdonképpen úgy áll, hogy a magyar községi élet nyilván csak ezután veszi még azt a nagy lendületet, mely a községi kölcsönügynek is elmaradhatatlanul nagy fejlődésével jár, de a pénzpiaczon megkésve jelent meg s a kínálatot már rég letarolta előtte különösen az ipar és kereskedelem hitelszükséglete. A községi hitel fejlődésében ez az aggasztóbb akadály s ha arra a több milliárdra rugó adósságösszegre gondolunk, mely a német községek adósságterhe s melyek emellett mégis a communális élet virágzásának prototypusai és nagy községi vagyonok tulajdonosai, csak kétkedve hihetjük, hogy a magyar községek előtt belátható időn belül hasonló gazdag hitelerők tárujanak fel, annál kevésbbé, mert az a nagy gazdasági fejlettség, mely a német viszonyokat jellemzi s mely a községi gazdálkodásban megnyilvánul, nálunk egyelőre csak a messze jövő ábrándja lehet.

Annak a 127 millió korona tartozásnak, mely községeinket kötelezte, mintegy nyolcz százaléka kifizetetlen tartozásokra esett; marad tehát 117 millió korona, melynek eredete kölcsönnyújtás volt. A tulajdonképpeni kölcsönhitel fejlődése iránt ugyan sokkalta jobban tájékozódhatnánk, ha évről-évre állana rendelkezésünkre valami kimutatás a községi hitel terjedelméről; ezek hiányában kiegészítül felhasználhatjuk azon-

ban a még fennálló kölcsönterhek eredet kölcsönösségeit. 187 millió ez az összeg, mely egyfelől azt mutatja, hogy valóban csekély volt az a pénzforrás, melyhez községeink hitelműveletekkel jutottak, másfelől pedig ez az összeg is újabb keletű, melyet az évi törlesztések még csak kevésbé csökkentettek. Az utóbbi állítást igazolja az 1908. év folyamán felvett kölcsönök több mint 11 milliányi tőkeösszege is, minek folytán feltehető, hogy a községi kölcsönök zöme a legutóbbi évtized szerzeménye. A községi hitelélet mozdulatlanságát tehát eszerint is bizonyos elevenség váltotta fel, egyre sűrűbben fordulnak, főként nagyközségeink, a kölcsönfelvételhez s különösen a *törlesztéses kölcsönök* jutnak a községi hiteligazdaságban mind jelentősebb szerephez. A törlesztéses kölcsönök az összes kölcsönöknek több mint négyötödét tették (83.8%), a kisközségekben azonban csak 72.9%-át, bár alig szenved kétséget, hogy az amortisatiós kölcsönök a községi háztartás rendje érdekében sokkalta kívánatosabbak, mint a közönséges kölcsönök. A közönséges kölcsönök a maguk aránytalanul nagyobb terhével s azon kívül az évenként fizetendő kamat- és törlesztési összegek ingadozásával s gyakran egyszerre visszakövetelhető tőkeösszegükkel mintegy a labilis elemet képezik a község költségvetésében, míg az amortisatiós. kölcsön fix annuitása a község kölcsöntörlesztési terhét állandóvá, megállapodottá teszi. Jövőben tehát még fokozottabb elvül kell, hogy szolgáljon, hogy *a község a közönséges kölcsönök válfaját csak hirtelen felmerült s hatásukban a jövőre vonatkozólag semmi befolyással nem bíró, kisebb szükségletek fedezésére használja*, különösen arra ügyelven, hogy a törlesztési idő túlhosszúra ne nyúljon s csak a legközelebbi idők adózó rétegeit sújtsa. A kölcsöntörlesztési időre vonatkozólag ugyan – sajnos – nincsenek adataink, mégis abból a körülményből, hogy a közönséges kölcsönök részesedése az összes kölcsönök között mindössze 16.2%, a nagyközségekben pedig csak 13.6%, arra vall, hogy községeink eléggé szem előtt tartják ezt a szabályt. A közönséges kölcsönök forrása különben szintén különbözik az amortisatiós kölcsönökétől. Közönséges kölcsönöket községeink leginkább magánosoktól, községi vagy vármegyei alapoktól és egyéb jogi személyektől s a helybeli pénzintézetektől kaptak, míg a fővárosi és egyéb hazai

hitelintézetektől felvett kölcsönök túlnyomó része törlesztéses és pedig javarészből jelzálogos és kötvénykölcsön volt. Következik ez a hitelforrások természetéből is; a magánosoknál és a hitelező községi alapoknál s egyéb jogi személyeknél is a saját tőke épségének mielőbbi visszaállítása a cél, ezek tehát a gyümölcsöző elhelyezést, ha már nem a takarékpénztári kamatozást vagy az értékpapírba fektetést választották, a tőkének minél sűrűbb forgatásával akarják biztosítani, *az amortisatio kölcsönök pedig a hitelintézetek abbéli törekvésének conveniálnak, mely a visszaözlött kölcsönpénzeknek bizonyos járadékszerű jelleget kíván kölcsönözni.*

A községi hitel legfőbb forrása, amint az a magyar hitelélet szervezetéből is következik, a budapesti pénzüzetekben van. Az a nagy concentratio, mely a magyar hitelintézetek mérlegadatainak vizsgálatánál a fővárosi intézetek túlsúlyát mutatja s mely azzal is párosul, hogy csupán a fővárosi bankok és takarékpénztárak vették föl üzletkörükbe a községi hitel kiterjedtebb művelését, önként megmagyarázza azt a tényt, hogy *a községi kölcsönöknek közel háromnegyedrésze az ország központjától származott el a vidékre.* Hasonló vezérszereppel a hitelforrások tekintetében a külföldi községek hitelviszonyainál nem igen találkozunk s különösen fájóan nélkülözzük a saját takarékpénztárak és más községek takarékpénztárainak hitelnyújtását, valamint a különböző kényszerátulások és biztosító intézeteknek részvételét is a községi hitelben, ami a német községi hitelt olyan változatossá s egy-egy hitelcsoporttól függetlenné teszi. Magyarország bizony egyelőre szédületesen távol esik a községi hitelnek olyan fejlett alakjától, ahol az ügyletek lebonyolítására külön erre a célra felállított közvetítő intézetek is szolgálnak, melyek felveszik a kölcsönkeresletet s értesítik az elhelyezést kereső tőkét; Magyarországon egyelőre még a községi hitelnek egy furcsa központosítása divik, az, mely a községi kölcsönügyletek sikerét három-négy nagy pénzüzet pillanatnyi dispositiójától teszi függővé. Addig, míg ezen az egészségtelen állapoton valami változás nem történik, a magyar községi hitelügy mozgása mindig benuult marad s csupán ha majd a verseny szelleme is beférkőzik a községi hitel kielégítésébe, lehet remélni valami előnyös változást. Tervszerű actióval meg kellene tehát mindenekelőtt

nyerni hazánkban is a községi hitel pártfogóinak a hazai vagy a Magyarországon is képviselettel bíró *biztosítóintézeteket* s ha ezen kívül a községi kötelezvényeknek is megadnók a záloglevelek minden kiváltságát, bizonyára szívesebben húzódnék a tőke egy-egy jól situált község kölcsönkötvényeibe, mint a sokszor kockázatos egyéb vállalkozásokba. De dűlőre kellene vinni valahára a *községi takarékpénztárak* kérdését is; külföldön, különösen a német birodalomban, a takarékpénztárak csaknem általánosan communalis alapon vannak szervezve, kiindulásuk is a községi lakosság tőkegyűjtésének előmozdítása volt és nem a nyereszkesedés s azok a szép pénzügyi eredmények, melyeket az eddig engedélyezett magyar községi – különösen a fumei, nagybányai és nagykőrösi – takarékpénztárak is elértek, egyenesen arra mutatnak, hogy az államhatalomnak nem hogy mesterséges akadályok emelésével nem lenne szabad útját szegni annak, hogy a községek a községi takarékpénztárak alapításával szerezzenek háztartásuknak állandó emelkedéssel biztató jövedelmi forrást s szükség esetén hitelforrást is, hanem a községi takarékpénztárak ügyének országos szervezésével törvényhozási úton kellene odahatni, hogy a magyar községek se nélkülözzék a felgyülemlett hitelszükséglet nyomása mellett a községi takarékpénztárakban rejlő nagy gazdasági erőt. A községi kölcsönök és a község által gyümölcsözésre elhelyezett értékek átlagos kamatlábjára vonatkozólag is találunk érdekes számítást a háztartási statisztikában s a kiadvány szöveges jelentése arra az eredményre jut, hogy a községek országos átlagban 17%-kal több kamatot fizetnek adóságaik után, mint aminőt ők kapnak gyümölcsöző tőkékük után. Ebből ugyan nem lehet azt a következtetést levonni, hogy a községek értékgazdasága alapján elhibázott s vétkes könnyelműség okozná ezt a hátrányos kamatlábkülönbséget, mert hiszen az üzleti tőkét forgató hitelintézettől sem lehet rossz néven venni, ha a saját nyereségének biztosítására nagyobb kamatlábat szab az általa nyújtott kölcsönök után, mint maga ad a betétek után s ezen kívül a községi értékek túlnyomó része nem is takarékpénztári betét vagy adóslevél, hanem az egyezkedéstől független állandó vagy változó kamatozású értékpapír s kölcsönre végre is nem annak a községnek van szüksége, melynek bőven vannak

már elhelyezett vagy elhelyezésre való tőkéi, – mégis a fentebb érintett különbség figyelemreméltó s a községi hitelnek egy fejlettebb alakját juttatja eszünkbe, midőn azt a kamatláb-különbséget, melyről beszélünk, nem a magánpénzintézetek nyerik el, hanem az a község vagy a testvérközségek hitelintézeteihez vagy esetleg az összes községek collectiv bankjához folynék be. Egyébiránt a községi kölcsönök kamatlábjának a további vizsgálata egy érdekes tényre vet még világot, arra t. i., hogy bár a közönséges kölcsönök között sűrűn előfordul a kamatnélküli kölcsön is – leginkább a községi alapok vagy alapítványok pénztárából származván az ilyen kölcsön – a magasabb kamatozású kölcsönök megjelenése is aránytalanul gyakoribb a közönséges kölcsönök között, mint az amortisatiós kölcsönök sorában. A közönséges kölcsönöknek ugyanis összesen 45.7%-a volt, 6%-os vagy annál is magasabb kamatozású, míg az törlesztéses kölcsönök között, hol pedig az annuitás %-ában már a törlesztés évi hányada is benne foglaltatik, a kölcsönök 15.8%-a volt csupán 5½-on felüli. Hozzávéve még ehhez a közönséges kölcsönöknek a rendesen nagyobb évi törlesztési terhét, élénken előttünk áll a közönséges kölcsönöknek a községi háztartásra nézve gyakorolt káros hatása, minek folytán a községnek arra kell törekednie, hogy az ilyen terhes kölcsönök felvételét: lehetőleg kiküszöbölje háztartása menetéből s egyúttal a községi bevételeknek okos felhasználásával függetlenítse magát azoktól a hitelezőktől, melyek csak ilyen terhes feltételek mellett hajlandók a községek kölcsönszükségleteit fedezni. Közönséges kölcsönökhöz egyébként a község már ma is rendszerint kisebb jelentőségű kiadások, nem ritkán pénztári zavarok enyhítése végett fordul, ha tehát a községek bevételi igazgatása is megkapja egyszer reformált alakját, azt hisszük, önkéntelenül is mind szórva-nyosan fog felmerülni a községi pénzszerzésnek ez a módja. Sőt a közönséges kölcsönöknek mi azt az alakját is egészségtelennek tartjuk, mikor a község kamat nélkül jut községi alapból kölcsönhöz. A községre nézve mindenesetre előnyös, ha ellenérték nélkül forgathatja az idegen pénzt, hanem az ilyen kölcsönt megérzi annak az alapnak vagy alapítványnak a rendeltetése, melytől a kölcsön felvételét s ha az alapnak tőkegyűjtés a feladata, ezt a célját csak szakadozottan érheti

el, ha pedig életműködése, tevékenysége évenként rendszeres, – ha csak az alapkezelő község az alap megcsorbításához nem nyúl, – sehogyan sem vagy csak részlegesen tehet eleget az évi kötelezettségnek. A törlesztéses kölcsönök kamattörlesztési százaléka viszont arról tesz tanúságot, hogy a nagy hitelintézeteknek korábban még megvolt a községi hitelbe vetett bizalmuk s nem léptek fel túlszigázott igényekkel a községekkel szemben, bár a hitel tárgyi felvételeiből folyólag azt is természetesnek kell tartanunk, hogy a kisközségek – melyek vagyoni garantiája s lakossága, valamint a lakosságuk gazdasági erejének fejlődésébe vetett hit is kisebb – valamivel nehezebb feltételek mellett jutottak amortisatiós kölcsönhöz, mint a nagyközségek s míg utóbbiaknál az 5½%-os és magasabb kölcsönök részese-
 dése 47.2%, a kisközségeknél jóval több, 62.4%. Ezt a különbséget enyhíteni s a kisközséget is olcsóbb pénzhez juttatni tehát szintén a magyar községi hitel szervezésének egyik közeli feladata lesz, hogy a kisközség azért, mert szegényebb, ne szenvedjen eo ipso ezen a téren is hátrányt. A különbség mindenestre már akkor is enyhülne, ha a kisközségek is gyakrabban fordulnának a piacához hitelért, mert a pénzüintézetek akkor a kölcsön hováfordításában is a tőkájük visszafizetésének valami biztosítását látnák. A kamatszázalék rejtegetéséhez pedig végső következtetésképpen még hozzáfűzhetjük azt, hogy különösen az amortisatiós kölcsönöknek évi átlagos 5'3%-os kulcsa nem mondható magasnak s örülni lehetne a községek érdekében, ha ezt az annuitási átlagot a mostani gazdasági válság nyomainak eltakarítása után is meg lehetne tartani.

Nem lenne a magyar községi hitelügy mai állapotáról nyújtott bírálóat teljes, ha röviden arról is meg nem emlékeznénk, hogy a községek 1908. évi kölcsönálladéka hogyan oszlott meg a kölcsönfelvétel productivitása vagy improductivitása között. A szó megszokott értelmében productiv befektetésre felvett kölcsönt községeink háztartásában nem igen találunk, értvén productiv befektetésen községi ipari vállalatok létesítését vagy egyéb jövedelmező közérdekű intézmények alapítását, – bár a kölcsönkimutatásban »egyéb és vegyes«
 célra felvett kölcsönöként szereplő kölcsönösszegek sorában bizonyára rejtőzik egy-egy községi villany- vagy téglagyár

vagy más községi üzem finanszírozásához szükséges összeg is. A produktív községi kölcsönöknek így három csoportját szemlélhetjük csupán a községek adósságában: a korcsma és vendéglőkre felvett 3 és fél millió koronát, a csatornázásra fordított 2,400.000 koronát s a földvételezéshez szükséges 23,800.000 koronát. Ezek a kölcsönök azonban az összes községi kölcsönöknek még egy ötödrészét sem érik el (22.1%) s míg egyfelől éppen a földvételezésre fordított kölcsönösszegek arra vallanak, hogy községeink – különösen kisközségeink – egyelőre még mindig a mezőgazdasági keresetek iránt tanúsítanak nagyobb fogékonyságot, addig másfelől – a csekély összegek folytán – hangosan követelik a községi hitelnek arra az időre való helyes szervezését, mikor a községek bevételeik erejét növelni akarván, szintén *növekvő ambícióval látnak a közvetlenül hasznot hajtó ipari üzemek alapításához*. Nem közvetlenül jövedelmeznek ugyan a községeknek, de mégis jellemző tünetei a magyar községi hitelügynök a vasúti részvények vásárlására fordított kölcsönösszegek (az összes kölcsönök 17.7%-a). Ahol a községek felismerték azt a nagy gazdasági jelentőséget, mely a helyi érdekű vasutak építésében a község és a községi lakosság vagyonosodására nézve rejlik, nem haboztak nagyobb áldozatokat hozni a cél érdekében s azt a kamatvesztést, melyet a legtöbbször nem kamatozó vasúti részvények kamatvesztése okozott, rendszerint megtérítette az adózóképesség emelkedése. Részben a rendes jövedelmet hajtó befektetésekhez sorozhatjuk az iskolák és óvodák építésére felvett, több mint 16 milliónyi kölcsönterhet, bárha nem is tudjuk pontosan elválasztani, hogy mennyi esik ebből az összegből állami és felekezeti iskolaépítkezésekre s mennyi a község saját iskolai és óvintézezteire. Még az utcaberendezésre és burkolásra, valamint az út- és hidépítésre fordított 9 millió koronányi kölcsönöket említjük, mint olyanokat, amelyek ellenében a községek esetleg bizonyos jövedelmekhez juthatnak, – útvám, kövezetvám, útdó vagy egyéb illetékek címén, – de a község ház, jegyzői lak emelésére vagy egyéb községi épület létesítésére (25 millió korona), folyó kiadások fedezésére (3 millió korona) s legnagyobb részben az »egyéb és vegyes« célra fordított (17 millió korona) kölcsönök is olyanoknak tekinthetők, melyek

a községi háztartás bevételei szempontjából sem nem osztanak, sem nem szoroznak, sőt a régebbi kölcsönök convertálására felvett kölcsönök (10 millió korona) is csak negative, a kamatteher leszállításával, vagy a szétágazó törlesztések egységesítésével. A községi kölcsönök 1908. évi átlagában azonban nem az az elszomorító, hogy az improductiv célú kölcsönök tényleg olyan nagy terhét képezik a községi háztartásnak, mert elvégre ezek sem írthatók ki a községeit gazdálkodásából, sajnálatosnak kell azonban jelezniük, hogy ezek a nem gyümölcsöző kölcsönök viszonylagosan is több mint 40%¹-os szerephez jutottak a községek háztartásában. *Ha ezekhez az improductiv kölcsönökhöz hozzávesszük még a fentebb említett egyéb kölcsöntételeket, melyekre szintén csak bizonyos jóakarattal tudjuk ráfogni, hogy jövedelmező célokra fordítottak, egész meztelenségében feltárul előttünk a magyar községi hitel legnagyobb baja, a valóban gyümölcsöző befektetésre irányuló kölcsönök csaknem teljes hiánya.*

Külföldön, ahol a községi hitel már sokkal nagyobb múltra tekinthet vissza, mint nálunk, a törvényhozás is gyakrabban foglalkozott a községi hitel kérdésével s a tételes intézkedések rövid ismertetése talán üdvös lehet a magyar községi hitelügy taglalásánál is. Angliában két korszakot különböztethetünk meg a községi hitel fejlődésében. Az első korszakban a községek keze a vagyonkezelés tekintetében nagyon meg lévén kötve s a községi közfeladatok szűk terjedelme folytán is, a községek joga a hitelre csak nagyon szűken értelmezettek; idővel azonban a korlátok lehullásával a kölcsönvételi jog is szélesebb alapra helyezkedett s bár az angol kölcsönügy törvényi szabályozása már 30-40 éves, ma is megfelel még a követelményeknek. Az angol község háromféleképpen juthat hitelhez. Első mód a magánhitelezőktől vagy hitelintézetektől felvett kölcsön, melyet 30 év alatt kell visszafizetni s melynek fejében a hitelezőt a község egész háztartásán zálogjog illeti meg; a törlesztési idő azonban, ha a kölcsönfelvételt külön törvény engedélyezi, hosszabb is lehet, viszont az ebbe a csoportba tartozó egészségügyi kölcsönök rendszeren 60 évi törlesztési ideje felsőbb engedélylyel rövidebb időre is leszállítható. A törvény gondoskodása tehát kiterjed a köz-

ségi kölcsönök visszafizetésének szabályozására s annyiban tiltó akadályt is állít fel, hogy a község nem vehet fel évi összes adójának kétszeres összegénél több adósságot. Második forrása az angol községi hitelnek szinte természetes következménye az angol állam gazdagságának. Hogy ugyanis az állam a községeknek a gazdasági feladatok teljesítését lehetővé tegye, jogosult egy külön erre a célra szervezett bizottság évente a parlament által meghatározott összeg erejéig, kincstári utalványok alakjában államkölcsönöket nyújtani. Egy-egy község részére adományozható államkölcsön összegének maximális határa 100.000 font sterling, tehát oly nagy összeg, mely nagyobb községek, sőt a városok hitelszükségletét is bőven elláthatja. A kamatláb is igen méltányos, 20 éves kölcsönnél $3\frac{1}{2}$, 20-30 éves kölcsönnél $3\frac{3}{4}$, 31-40 éves kölcsönnél 4, hosszabb időre szólónál $4\frac{1}{2}$ %, ami a gyorsabb ütemű visszafizetést van hivatva előmozdítani. Harmadik alakja a község hitelszerzésének a községi adóslevelek kibocsátása, amire külön törvény hatalmazhatja fel a községeket s mint-hogy a visszafizetésre itt is szigorú intézkedéseket találunk, a hitelezők szívesen fogadják el a községi kötelezvényeket.

Franciaországban a község oly kölcsönt, mely a pótadómaximumon alul maradó póttadóval öt éven keresztül törleszhető, maga jogosult felvenni; nagyobb összegű kölcsön felvételéhez azonban a felettes hatóság hozzájárulása szükséges. Franciaországban is kaphat a község állami kölcsönt, melynek törlesztési terve rendszerint 30 évre szól, míg az egyéb kölcsönök többnyire 5 és 12 évesek, bár hosszabb lejáratra is van példa. Államkölcsönt a községek Franciaországban az államot közlő érdeklő célok kivételére és pedig helyi érdekű utak létesítésére 30 évi törlesztésre 4%-os kamatozás mellett, iskolaépítésre pedig 60 félév törlesztés kikötésével 2%-os kamatlábra nyerhetnek.

Poroszországban még egy 1880. évi ministeri rendelet a hasznohajtó hitelek törlesztési hányadát $1\frac{1}{2}$ -ban állapította meg, évente nagyobbítva azt a törlesztett összeg utáni kamatmegtakarítással; ez a hányados azonban később egyöntetűen az összes kölcsönöknél 1%-ra csökkentetett. Módosítás történt ezen a helyzeten 1907-ben, mikor a törlesztési hányad általában $1\frac{1}{4}$ %-ban állapított meg, csatornázási kölcsönöknél

azonban 2, útépitéseknél pedig 2½%-ban, minek folytán az általános 36-38 évi törlesztés a két esetben 28-30, illetőleg 24-25 évre esik vissza. Németországban az 50 éves törlesztési határidő mint a törlesztés végső határa fungál s ott az az elv jutott diadalra, hogy oly beruházásoknál, melyek megismétlődése várható, a szükséglet újból való bekövetkezések időpontjára a törlesztés befejezendő.

Már ebből a pár példából is eléggé kitűnik, hogy Nyugaton a községi hitel kérdésének megoldása az állami igazgatásnak is állandó teendőjét képezi. Az állam azonban maga is tevékeny részt vehet a községi hitel lebonyolításában azzal, hogy vagy kizárólag községi hitellel foglalkozó intézeteket alapít vagy már meglévő intézeteket felruház ilyen szervezettel. Az állam által alapított hitelintézetek közül különösen három figyelemreméltó. Az első a brüsseli *Credit Communal*, melyet 1868-ban királyi rendelet hozott létre. Az intézet alapszabályai szerint az intézet 33 és 66 éves kölcsönöket nyújt, oly módon azonban, hogy a kölcsönvevő város vagy község a folyósítás alkalmával a kölcsönszükséglet valódi mérvénél 5%-kal magasabb kölcsönt tartozik felvenni, mely 5% az intézet tartaléktőkéjéhez csatoltatik s részvényekben adatik ki a kölcsönvevőnek, mi által a község automaticæ részvényesévé válik a társaságnak. Szintén állami jellegű hitelintézménynek tekinthető a francia *Caisse de dépôts*, mely eredetileg bírósági letétpénztár volt, majd az állami tartalékalap és rendelkezési alap kezelése is rábízott s végül községi alapok és alapítványok ellenőrzési jogát is megkapta. Ez a pénztár oly szükségletekre, melyekre az állam nem előlegez, 4½%-os kamatozásra ad kölcsönöket, melyek törlesztési határidejére ugyan nincs fix határidő, de rendszerint rövidebb időn belül törlesztendőek. Végül szintén ebben a csoportban kell felemlítenünk a németbirodalmi *Reichsinvalidenfond*-ot, mely 4 és 4½%-os községi kölcsönökkel is foglalkozik. Különösen a Németbirodalomban találunk arra is példákat, hogy az állam ugy mozditja elő a községi hitelt, hogy magán intézeteket községi hitelnújtásra buzdít vagy alkalmat ad nekik, hogy a hitelkereső községekkel közvetlenül érintkezzenek, ösztönhöz főleg községi hitelműveletekkel foglalkozó intézetek alapítására s előnyökkel ruhazza fel azok üzletkörét.

Külföldön tehát az államhatalom is kiveszi a részét a községi hitel szabályozásából s irányító működésének mégis van a haszna a hitelviszonyok rendezettségében. A magyar törvényhozás sokat tanulhat ezekből az intézkedésekből s ha a feltorlódott törvényhozási teendők között sor kerül a községi hitel rendezésére, bizonyára gyökeres reformok fogják hitelhez juttatni a községeket s ezzel életképesebbé tenni községi szervezetünket. A magyar községi hitel szervezésének sokoldalú munkájából mi legfontosabbnak *az állami támogatást* látjuk. Az államkincstárnak a mai szorult helyzete ugyan nem igen alkalmas arra, hogy ilyen javaslatokkal álljunk elő, mégis arra nézve, hogy a községi hitel különösen eleinte segítssék fejlődésében, nélkülözhetetlennek tartjuk, hogy az állam részéről nyújtott eddig jobbára ínségkölsönök rendszere erősen kitágíttassék s főleg olyan befektetéseknél is honosíttassák meg, *amelyek eszközlése az állami funkcióknak a községekre való áttolása következtében szükséges.* Hogy ezeknek a kölcsönöknek folyósítása külön erre a célra felvett államkölcsönből történjék-e vagy angol példára az évi költségvetésbe állíttassék-e be bizonyos tétel, csupán részletkérdés lehet, kétségtelen azonban, hogy az államra nézve, melylyel szemben a község sokszoros függési viszonyban van, mi kár sem háramolhatnék az államkölcsönöknek ebből a rendszeréből, amennyiben a mérsékelt kamatláb ezeknél a kölcsönöknél is kiköthető volna. Második mozzanatként szerepelhetne a községi hitelügy szervezésénél az, hogy az állam a maga nagy pénzügyi befolyásával *a nagy hitelintézeteket,* ezeket a legfőbb hitelforrásokat, *iparkodnék intézményesen rávenni,* hogy a községi hitel szükségletét méltányos feltételek mellett, esetleg állami biztosítékkal is elégítsék ki.

Legmegfelelőbb megoldása volna azonban a községi hitelügynek, ha Magyarországon is egy főleg *községi hitellel foglalkozó intézet* alapíttatnék és pedig akár idegen tőkével, akár pedig a belgiumi példa nyomán a községek saját alapításaképpen. Ez az intézet, ha kötvényei az állampapírokkal mindenben egyenlőkké tétetnének, semmiesetre sem zárhatná veszteséggel az évi mérlegét s míg egyfelől a községeket olcsó hitelhez juttatni, másfelől azokkal a zsarolási kísérletekkel szemben is alkalmas szabályozó lenne, melyek a nagy bankok

hitelajánlatait manapság jellemzik. Persze ennek az intézetnek az üzletkörét sem lehetne kizárólag községi hitelek folyósítására korlátozni, mert egy hitelintézetet alapjában erőssé a jól összeválogatott s egymást egészségesen kiegészítő üzletágak emelnek, de ha az intézet legfőbb programmpontja a községi hitel ápolása lenne, bizonyos, hogy nem is hosszú idő múlva a községi hitel vesztegelését lüktető élet váltaná fel. Ugyancsak törvényhozási feladat leendő, a községi kölcsönök *törlesztési idejének meghatározása* is, mert a törlesztési időt célszerű volna a mostani 50 évesnél alacsonyabban megállapítani. Az 50 éves törlesztés ugyanis nagyon hosszú időre leköti a költségvetés egy-egy tételét egy kötelezettségre s gyakran mintegy útját állja az újabb befektetésnek. Kívánatos volna tehát, hogy a törlesztési határidő legfeljebb 25-30 év legyen, ami ugyan eleinte erősen emelné a kölcsönök évenkénti kamat- és törlesztési terhét, de viszont a kölcsönök forgalmába változgazdasági jelleget hozna be. Végül pedig legfőbb irányadásul szolgálhatna a községek részére, hogy kölcsönművelettel csupán olyan beruházásokat végezzenek, melyek valóban csak ezen a módon teljesíthetők. Ha olyan befektetésről lenne szó, melynek létesítése halasztható, okosabban teszi a község, ha azt az összeget, melyet a kölcsön annuitására fordítana, évente félre rakja; kellő önuralommal és takarékosággal 10-15 év múlva a község már akkora összeggel fog rendelkezni, hogy tervét gond nélkül megvalósíthatja.